

Cursul 5

Spații liniare

Spații liniare. Subspații liniare

Definiția 2.1 Fie V o mulțime nevidă și K un corp comutativ. Spunem că pe V , este definită o **structură algebrică de spațiu liniar peste corpul K** dacă și numai dacă există o lege internă $+: V \times V \rightarrow V$ și o lege de compoziție externă $\cdot: K \times V \rightarrow V$, astfel încât sunt îndeplinite următoarele axiome:

- i) $\mathbf{x} + (\mathbf{y} + \mathbf{z}) = (\mathbf{x} + \mathbf{y}) + \mathbf{z}, \forall \mathbf{x}, \mathbf{y}, \mathbf{z} \in V$;
- ii) $\mathbf{x} + \mathbf{y} = \mathbf{y} + \mathbf{x}, \forall \mathbf{x}, \mathbf{y} \in V$;
- iii) $\exists \mathbf{0} \in V, \forall \mathbf{x} \in V: \mathbf{x} + \mathbf{0} = \mathbf{0} + \mathbf{x} = \mathbf{x}$;
- iv) $\forall \mathbf{x} \in V, \exists (-\mathbf{x}) \in V: \mathbf{x} + (-\mathbf{x}) = (-\mathbf{x}) + \mathbf{x} = \mathbf{0}$;
- v) $\alpha \cdot (\mathbf{x} + \mathbf{y}) = \alpha \cdot \mathbf{x} + \alpha \cdot \mathbf{y}, \forall \alpha \in K, \mathbf{x}, \mathbf{y} \in V$;
- vi) $(\alpha + \beta) \cdot \mathbf{x} = \alpha \cdot \mathbf{x} + \beta \cdot \mathbf{x}, \forall \alpha, \beta \in K, \mathbf{x} \in V$;
- vii) $\alpha \cdot (\beta \cdot \mathbf{x}) = (\alpha\beta) \cdot \mathbf{x}, \forall \alpha, \beta \in K, \mathbf{x} \in V$;
- viii) $1 \cdot \mathbf{x} = \mathbf{x}, \forall \mathbf{x} \in V$, unde 1 este elementul unitate din K .

Ansamblul $(V, K, +, \cdot)$ se numește **spațiu liniar** (sau **spațiu vectorial**) peste K . Elementele spațiului liniar V se numesc **vectori**, iar elementele lui K sunt numite **scalari**. Legea de compoziție internă $+$ poartă denumirea de **adunare a vectorilor**, iar legea de compoziție externă $\cdot$ se numește **înmulțire cu scalari**.

Când $K = \mathbb{R}$, V se mai numește **spațiu liniar real**, iar când $K = \mathbb{C}$, V se mai numește **spațiu liniar complex**. Elementul neutru $\mathbf{0} \in V$ se numește **vector nul**, în timp ce vectorul $-\mathbf{x}$ se numește **vectorul opus** lui $\mathbf{x} \in V$.

Primele patru proprietăți din definiția de mai sus afirmă că $(V, +)$ este grup comutativ. Celelalte patru arată legătura între operația externă $\cdot$ și operația internă $+$. Dacă $\mathbf{x}$ și $\mathbf{y}$ sunt doi vectori, se obișnuiește a se nota $\mathbf{x} - \mathbf{y}$ în loc de $\mathbf{x} + (-\mathbf{y})$ (ca în cazul grupurilor aditive).

Se poate arăta cu ușurință că $(\mathbb{R}, +, \cdot)$ are o structură de spațiu liniar peste $\mathbb{R}$. Un exemplu mai general este dat de spațiul $\mathbb{R}^n$, pe care îl vom utiliza destul de des în cadrul acestui curs.

Propoziția 2.2 Fie $n \in \mathbb{N}^*$, fie mulțimea $\mathbb{R}^n = \underbrace{\mathbb{R} \times \mathbb{R} \times \dots \times \mathbb{R}}_{n \text{ ori}}$, și fie operațiile $+: \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$, respectiv $\cdot: \mathbb{R} \times \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$, definite prin

$$(x_1, x_2, \dots, x_n) + (y_1, y_2, \dots, y_n) := (x_1 + y_1, x_2 + y_2, \dots, x_n + y_n), \forall (x_1, x_2, \dots, x_n), (y_1, y_2, \dots, y_n) \in \mathbb{R}^n;$$

$$\alpha \cdot (x_1, x_2, \dots, x_n) := (\alpha x_1, \alpha x_2, \dots, \alpha x_n), \forall \alpha \in \mathbb{R}, (x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n.$$

Atunci $(\mathbb{R}^n, +, \cdot)$ este spațiu liniar peste corpul $\mathbb{R}$.

Dacă nu este specificat altfel, vom considera că spațiul $\mathbb{R}^n$ este dotat cu operațiile de mai sus, numite și **operații canonice**. Dacă $\mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n$, atunci vom numi $x_1, x_2, \dots, x_n$ **coordonatele** lui $\mathbf{x}$.

Demonstrație: Vom verifica proprietățile care definesc un spațiu liniar peste $\mathbb{R}$.

Fie $\alpha, \beta \in \mathbb{R}$ și $\mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n)$, $\mathbf{y} = (y_1, y_2, \dots, y_n)$ și $\mathbf{z} = (z_1, z_2, \dots, z_n)$ în $\mathbb{R}^n$. Definim de asemenea $\mathbf{0} = (0, 0, \dots, 0)$, și $(-\mathbf{x}) = (-x_1, -x_2, \dots, -x_n)$.

- i) $\mathbf{x} + (\mathbf{y} + \mathbf{z}) = (x_1, \dots, x_n) + ((y_1, \dots, y_n) + (z_1, \dots, z_n)) = (x_1, \dots, x_n) + (y_1 + z_1, \dots, y_n + z_n)$
 $= (x_1 + y_1 + z_1, \dots, x_n + y_n + z_n) = (x_1 + y_1, \dots, x_n + y_n) + (z_1, \dots, z_n)$
 $= ((x_1, \dots, x_n) + (y_1, \dots, y_n)) + (z_1, \dots, z_n) = (\mathbf{x} + \mathbf{y}) + \mathbf{z};$
- ii) $\mathbf{x} + \mathbf{y} = (x_1, \dots, x_n) + (y_1, \dots, y_n) = (x_1 + y_1, \dots, x_n + y_n) = (y_1 + x_1, \dots, y_n + x_n)$
 $= (y_1, \dots, y_n) + (x_1, \dots, x_n) = \mathbf{y} + \mathbf{x};$
- iii) $\mathbf{x} + \mathbf{0} = (x_1, \dots, x_n) + (0, \dots, 0) = (x_1, \dots, x_n) = \mathbf{x};$
- iv) $\mathbf{x} + (-\mathbf{x}) = (x_1, \dots, x_n) + (-x_1, \dots, -x_n) = (x_1 - x_1, \dots, x_n - x_n) = (0, \dots, 0) = \mathbf{0};$
- v) $\alpha \cdot (\mathbf{x} + \mathbf{y}) = \alpha \cdot (x_1 + y_1, \dots, x_n + y_n) = (\alpha(x_1 + y_1), \dots, \alpha(x_n + y_n)) = (\alpha x_1 + \alpha y_1, \dots, \alpha x_n + \alpha y_n)$
 $= (\alpha x_1, \dots, \alpha x_n) + (\alpha y_1, \dots, \alpha y_n) = \alpha \cdot \mathbf{x} + \alpha \cdot \mathbf{y};$
- vi) $(\alpha + \beta) \cdot \mathbf{x} = (\alpha + \beta) \cdot (x_1, \dots, x_n) = ((\alpha + \beta)x_1, \dots, (\alpha + \beta)x_n) = (\alpha x_1 + \beta x_1, \dots, \alpha x_n + \beta x_n)$
 $= (\alpha x_1, \dots, \alpha x_n) + (\beta x_1, \dots, \beta x_n) = \alpha \cdot (x_1, \dots, x_n) + \beta \cdot (x_1, \dots, x_n) = \alpha \cdot \mathbf{x} + \beta \cdot \mathbf{x};$
- vii) $\alpha \cdot (\beta \cdot \mathbf{x}) = \alpha \cdot (\beta \cdot (x_1, \dots, x_n)) = \alpha \cdot (\beta x_1, \beta x_2, \dots, \beta x_n) = ((\alpha\beta)x_1, (\alpha\beta)x_2, \dots, (\alpha\beta)x_n)$
 $= (\alpha\beta) \cdot (x_1, \dots, x_n) = (\alpha\beta) \cdot \mathbf{x};$
- viii) $\mathbf{1} \cdot \mathbf{x} = \mathbf{1} \cdot (x_1, \dots, x_n) = (1 \cdot x_1, 1 \cdot x_2, \dots, 1 \cdot x_n) = (x_1, \dots, x_n) = \mathbf{x}.$

În concluzie, $(\mathbb{R}^n, +, \cdot)$ este un spațiu liniar real. ◀

Exemple de spații liniare

1. Fie $m, n \in \mathbb{N}^*$. Atunci mulțimea $\mathcal{M}_{m,n}(\mathbb{R})$ a matricilor cu m linii și n coloane formează, împreună cu operațiile de adunare a matricilor și de înmulțire a matricilor cu numere reale, un spațiu liniar real.
2. Fie $\mathbb{R}[X]$ mulțimea tuturor polinoamelor cu coeficienți reali. Dacă $+$ notează adunarea polinoamelor, iar $\cdot$ reprezintă înmulțirea polinoamelor cu numere reale, atunci $(\mathbb{R}[X], +, \cdot)$ este un spațiu liniar real.
3. Fie X o mulțime nevidă, $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar și $\mathcal{F}(X, V) = \{f : X \rightarrow V\}$. Dacă definim $+$: $\mathcal{F}(X, V) \times \mathcal{F}(X, V) \rightarrow \mathcal{F}(X, V)$ și $\cdot$: $\mathbb{R} \times \mathcal{F}(X, V) \rightarrow \mathcal{F}(X, V)$ prin

$$(f + g)(x) = f(x) + g(x), \forall x \in X, f, g \in \mathcal{F}(X, V)$$

$$(\alpha \cdot f)(x) = \alpha \cdot f(x), \forall \alpha \in \mathbb{R}, x \in X, f \in \mathcal{F}(X, V),$$

atunci $(\mathcal{F}(X, V), +, \cdot)$ formează un spațiu liniar peste $\mathbb{R}$.

Particularizând X și V , obținem diverse exemple de spații vectoriale:

- Dacă $X = \{1, 2, \dots, m\} \times \{1, 2, \dots, n\}$ și $V = \mathbb{R}$, atunci obținem spațiul liniar $(\mathcal{M}_{m,n}(\mathbb{R}), +, \cdot)$.
- Dacă $X \subseteq \mathbb{R}$ și $V = \mathbb{R}$, se obține spațiul liniar $(\mathcal{F}, (X, \mathbb{R}), +, \cdot)$ al funcțiilor reale, de o singură variabilă reală, definite pe X .
- Dacă $m, n \in \mathbb{N}^*$, $X \subseteq \mathbb{R}^n$ și $V = \mathbb{R}^m$, atunci $(\mathcal{F}(X, \mathbb{R}^m), +, \cdot)$ este spațiul liniar real al funcțiilor de n variabile cu valori în $\mathbb{R}^m$.
- Dacă $X = \mathbb{N}$ și $V = \mathbb{R}$, mulțimea $(\mathcal{F}(X, V), +, \cdot)$ spațiul liniar real al șirurilor de numere reale.

Propoziția 2.3 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar real. Atunci:

- i) $0 \cdot \mathbf{x} = \alpha \cdot \mathbf{0} = \mathbf{0}, \forall \mathbf{x} \in V, \alpha \in \mathbb{R};$
- ii) $(-\alpha) \cdot \mathbf{x} = \alpha \cdot (-\mathbf{x}) = -\alpha \cdot \mathbf{x}, \forall \alpha \in \mathbb{R}, \mathbf{x} \in V;$
- iii) $(-\alpha) \cdot (-\mathbf{x}) = \alpha \cdot \mathbf{x}, \forall \alpha \in \mathbb{R}, \mathbf{x} \in V;$
- iv) $\alpha \cdot \mathbf{x} = \mathbf{0} \Rightarrow \alpha = 0 \text{ sau } \mathbf{x} = \mathbf{0}.$

Demonstrație: Fie $\alpha \in \mathbb{R}$ și $\mathbf{x} \in V$.

i) Avem $0 \cdot \mathbf{x} = (0 + 0) \cdot \mathbf{x} = 0 \cdot \mathbf{x} + 0 \cdot \mathbf{x}$, $\forall \mathbf{x} \in V$, de unde $0 \cdot \mathbf{x} = \mathbf{0}$. (putem scădea $0 \cdot \mathbf{x}$) De asemenea, avem $\alpha \cdot \mathbf{0} = \alpha \cdot (\mathbf{0} + \mathbf{0}) = \alpha \cdot \mathbf{0} + \alpha \cdot \mathbf{0}$, deci $\alpha \cdot \mathbf{0} = \mathbf{0}$.

ii) $\mathbf{0} = 0 \cdot \mathbf{x} = (\alpha - \alpha) \cdot \mathbf{x} = \alpha \cdot \mathbf{x} + (-\alpha) \cdot \mathbf{x} \Rightarrow (-\alpha) \cdot \mathbf{x} = -\alpha \cdot \mathbf{x}$ și $\mathbf{0} = \alpha \cdot \mathbf{0} = \alpha \cdot (-\mathbf{x} + \mathbf{x}) = \alpha \cdot (-\mathbf{x}) + \alpha \cdot \mathbf{x} \Rightarrow \alpha \cdot (-\mathbf{x}) = -\alpha \cdot \mathbf{x}$;

iii) $(-\alpha) \cdot (-\mathbf{x}) = -\alpha \cdot (-\mathbf{x}) = -(-(\alpha \cdot \mathbf{x})) = \alpha \cdot \mathbf{x}$;

iv) Dacă $\alpha \neq 0$ și $\alpha \cdot \mathbf{x} = \mathbf{0}$, atunci $\mathbf{x} = \mathbf{1} \cdot \mathbf{x} = (\alpha^{-1} \cdot \alpha) \cdot \mathbf{x} = \alpha^{-1} \cdot (\alpha \cdot \mathbf{x}) = \alpha^{-1} \cdot \mathbf{0} = \mathbf{0}$. Altfel, dacă $\alpha = 0$ și $\mathbf{x}$ este arbitrar în V . ◀

Definiția 2.4 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar și W o submulțime nevidă a lui V . Spunem că $(W, +, \cdot)$ este **subspațiu liniar** al lui $(V, +, \cdot)$ dacă pentru orice $\alpha \in \mathbb{R}$, și $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in W$, avem $\mathbf{x} + \mathbf{y} \in W$ și $\alpha \cdot \mathbf{x} \in W$.

Exemple:

1) Fie $n \in \mathbb{N}^*$. Mulțimea $\{\mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n \mid x_1 = 0\}$ este, în raport cu adunarea vectorilor din $\mathbb{R}^n$ și înmulțirea lor cu scalari din $\mathbb{R}$, un subspațiu liniar al lui $(\mathbb{R}^n, +, \cdot)$.

2) Fie $n \in \mathbb{N}^*$ și fie $\alpha_1, \dots, \alpha_n \in \mathbb{R}$, nu toți nuli (adică, $(\alpha_1, \dots, \alpha_n) \neq \mathbf{0}$). Mulțimea

$$H = \{(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n \mid \alpha_1 x_1 + \dots + \alpha_n x_n = 0\}$$

este un subspațiu liniar al lui $\mathbb{R}^n$, numit *hiperplan*.

3) Mulțimea *funcțiilor pare*, definită prin

$$\{f \in \mathcal{F}(\mathbb{R}, \mathbb{R}) \mid f(x) = f(-x), \forall x \in \mathbb{R}\}$$

este un subspațiu liniar al spațiului liniar real $(\mathcal{F}(\mathbb{R}, \mathbb{R}), +, \cdot)$.

Propoziția 2.5 Fie W_1 și W_2 două subspații liniare ale lui $(V, +, \cdot)$. Atunci

i) $W_1 \cap W_2$ este tot un subspațiu liniar al lui V .

ii) $W_1 \cup W_2$ nu este întotdeauna un subspațiu liniar al lui V .

Demonstrație: i) Ținând seama de Propoziția 2.3 și de Definiția 2.4, putem afirma că orice subspațiu liniar al lui V conține vectorul nul $\mathbf{0}$. Așadar $W_1 \cap W_2 \neq \emptyset$.

Fie $x, y \in W_1 \cap W_2$. Cum W_1 și W_2 sunt subspații liniare ale lui $(V, +, \cdot)$, reiese că,

$$\forall \alpha, \beta \in \mathbb{R} \Rightarrow \alpha \cdot \mathbf{x} + \beta \cdot \mathbf{y} \in W_1 \text{ și } \alpha \cdot \mathbf{x} + \beta \cdot \mathbf{y} \in W_2.$$

Deci $\alpha \cdot \mathbf{x} + \beta \cdot \mathbf{y} \in W_1 \cap W_2$, $\forall \alpha, \beta \in \mathbb{R}$, $\forall \mathbf{x}, \mathbf{y} \in W_1 \cap W_2$, adică $W_1 \cap W_2$ este un subspațiu liniar al lui V .

ii) Observăm că deși mulțimile $V_1 = \{(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n \mid x_n = 0\}$ și $V_2 = \{(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n \mid x_1 = 0\}$ sunt subspații liniare ale lui $\mathbb{R}^n$, iar vectorii $(1, 0, \dots, 0) \in V_1$ și $(0, 0, \dots, 1) \in V_2$, aparțin reuniunii $V_1 \cup V_2$, suma lor, adică vectorul $(1, 0, \dots, 0, 1)$, nu mai aparține acestei reuniuni. Deci, în acest caz, reuniunea subspațiilor liniare V_1 și V_2 nu este un subspațiu liniar al lui $V = \mathbb{R}^n$. ◀

Combinatii liniare

Definiția 2.6 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar. O **combinație liniară** a vectorilor $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n \in V$, este un vector $\mathbf{y} \in V$, ce se poate scrie astfel

$$\mathbf{y} = \sum_{k=1}^n \alpha_k \mathbf{x}_k$$

unde $n \in \mathbb{N}^*$, iar $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n \in \mathbb{R}$.

Definiția 2.7 O submulțime nevidă W a unui spațiu liniar $(V, +, \cdot)$ se numește **subspațiu liniar** al lui V dacă și numai dacă

$$\forall \alpha, \beta \in \mathbb{R}, \mathbf{x}, \mathbf{y} \in W \Rightarrow \alpha \cdot \mathbf{x} + \beta \cdot \mathbf{y} \in W.$$

Definiția 2.8 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar și U o submulțime nevidă a lui V . Atunci mulțimea tuturor combinațiilor liniare de elemente din U ,

$$\{\alpha_1 \mathbf{x}_1 + \alpha_2 \mathbf{x}_2 + \dots + \alpha_n \mathbf{x}_n \mid n \in \mathbb{N}^*, \alpha_1, \dots, \alpha_n \in \mathbb{R}, \mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_n \in U\}$$

se numește **subspațiul liniar generat de U** , notat $Lin(U)$ sau $Span(U)$.

Se poate constata ușor că $Lin(U)$ este un subspațiu liniar al lui $(V, +, \cdot)$ (de unde și notația), și că are loc $U \subseteq Lin(U)$. Mai mult, se poate demonstra că $Lin(U)$ este cel mai mic subspațiu al lui V , care îl conține pe U .

Exemplu: Dacă $V = \mathbb{R}^3$, subspațiul liniar generat de $U = \{(1, -2, 1)\}$ este dreapta $\{(\alpha, -2\alpha, \alpha) \mid \alpha \in \mathbb{R}\}$.

Liniară dependență și independență

Definiția 2.9 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar și $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n \in V$.

a) Elementele $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n$ se numesc **liniar dependente** dacă există $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n \in \mathbb{R}$, dintre care cel puțin unul nenul, astfel încât

$$\alpha_1 \mathbf{x}_1 + \alpha_2 \mathbf{x}_2 + \dots + \alpha_n \mathbf{x}_n = \mathbf{0}.$$

b) Elementele $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n$ se numesc **liniar independente** dacă ecuația

$$\alpha_1 \mathbf{x}_1 + \alpha_2 \mathbf{x}_2 + \dots + \alpha_n \mathbf{x}_n = \mathbf{0},$$

are soluție unică $\alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_n = 0$.

c) O submulțime U a lui V se numește **liniar independentă** dacă pentru orice vectori $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n \in U$, distincți, $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n$ sunt liniar independenți.

Observații: O submulțime liniar independentă a unui spațiu liniar nu conține vectorul nul $\mathbf{0}$.

Teorema 2.10 Vectorii $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n$ ai unui spațiu liniar sunt liniar dependenți dacă și numai dacă unul dintre vectori se poate scrie ca o combinație liniară a celorlalți.

Demonstrație: “ $\Rightarrow$ ” Într-adevăr, dacă vectorii $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n$ sunt liniar dependenți, atunci, conform Definiției 2.9, există scalarii $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$, nu toți nuli, astfel încât $\sum_{k=1}^n \alpha_k \mathbf{x}_k = \mathbf{0}$. Presupunem că $\alpha_1 \neq 0$, ar reieși atunci

că avem: $\mathbf{x}_1 = -\sum_{k=2}^n (\alpha_1^{-1} \cdot \alpha_k) \mathbf{x}_k$. Deci, unul dintre elementele $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n$, aici $\mathbf{x}_1$, ar fi o combinație liniară de celelalte.

“ $\Leftarrow$ ” Dacă $\mathbf{x}_j = \sum_{\substack{k=1 \\ k \neq j}}^n \beta_k \mathbf{x}_k$, atunci $\mathbf{x}_j - \sum_{\substack{k=1 \\ k \neq j}}^n \beta_k \mathbf{x}_k = \mathbf{0}$, ceea ce înseamnă că, pentru elementele $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots, \mathbf{x}_n$,

există scalarii $\beta_1, \dots, \beta_{j-1}, 1, \beta_{j+1}, \dots, \beta_n$, evident nu toți nuli, așa încât se poate vorbi despre o combinație liniară a respectivelor elemente egală cu vectorul nul. ◀

Exemple:

1. Mulțimea $\{\mathbf{0}\}$ este liniar dependentă deoarece are loc $\alpha \cdot \mathbf{x} = \mathbf{0}, \forall \alpha \in \mathbb{R}$.

2. Fie spațiul liniar $\mathbb{R}^n$, și sistemul de vectori

$$B = \{\mathbf{e}_1 = (1, 0, \dots, 0), \dots, \mathbf{e}_n = (0, 0, \dots, 1)\}.$$

Atunci, sistemul de vectori $\mathbf{e}_1, \dots, \mathbf{e}_n$ este liniar independent.

Într-adevăr, fie $\alpha_1 \mathbf{x}_1 + \alpha_2 \mathbf{x}_2 + \dots + \alpha_n \mathbf{x}_n = \mathbf{0}$. Atunci avem

$$\alpha_1(1, 0, \dots, 0) + \alpha_2(0, 1, \dots, 0) + \dots + \alpha_n(0, 0, \dots, 1) = (\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n).$$

Prin urmare, $(\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n) = \mathbf{0} \Leftrightarrow \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_n = 0$.

Deci din orice combinație liniară obținem coeficienții nuli.

3. Fie spațiul liniar al tuturor polinoamelor de grad cel mult n . Atunci polinoamele $1, x, x^2, \dots, x^n$ formează un sistem liniar independent, deoarece

$$\alpha_0 1 + \alpha_1 x + \dots + \alpha_n x^n = 0$$

are loc doar dacă $\alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_n = 0$.

Dimensiunea unui spațiu liniar. Bază algebrică. Schimbare de bază

Definiția 2.11 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar.

- i) Se numește **dimensiune (algebrică)** a spațiului liniar V numărul maxim de elemente liniar independente din V . Vom nota dimensiunea spațiului V cu $\dim(V)$.
- ii) Spațiul liniar V este numit **infini-dimensional** dacă există cel puțin o submulțime infinită și liniar independentă a lui V . În caz contrar, V este numit **spațiu liniar finit-dimensional**.

Exemple:

- 1. $\dim_{\mathbb{R}}(\mathbb{R}^n) = n$;
- 2. $\dim_{\mathbb{R}} \mathcal{M}_{m,n}(\mathbb{R}^n) = m \cdot n$.

Definiția 2.12 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar și fie B o submulțime nevidă a lui V .

Se numește **bază algebrică** sau **bază Hamel** (sau, mai simplu **bază**) a lui V dacă B este o submulțime liniar independentă și $\text{Lin}(B) = V$.

În cazul unui spațiu liniar n -dimensional V , o bază a lui V este o mulțime B alcătuită din n elemente, $\mathbf{b}_1, \mathbf{b}_2, \dots, \mathbf{b}_n$, liniar independente, din V . Fiecare element $\mathbf{x} \in V$ se reprezintă atunci, în mod unic, sub forma

$$\mathbf{x} = \sum_{k=1}^n \alpha_k \mathbf{b}_k.$$

Scalarii $\alpha_1, \dots, \alpha_n$ se numesc **coordonatele lui $\mathbf{x}$ în baza B** .

Orice bază a unui spațiu liniar V are un număr de vectori egal cu dimensiunea lui V . Altfel spus, $\dim(V)$ nu depinde de baza lui V .

Dacă notăm cu X_B matricea coloană $X_B \stackrel{\text{not}}{=} \begin{bmatrix} \alpha_1 \\ \alpha_2 \\ \vdots \\ \alpha_n \end{bmatrix} \in \mathcal{M}_{n,1}$, unde $\alpha_1, \dots, \alpha_n$ sunt coordonatele lui $\mathbf{x}$ în baza B ,

și cu $\tilde{B} \stackrel{\text{not}}{=} [\mathbf{b}_1^T \ \mathbf{b}_2^T \ \dots \ \mathbf{b}_n^T] \in \mathcal{M}_n$ matricea ce are pe coloana k coordonatele vectorului $\mathbf{b}_k$, atunci relația $\mathbf{x} = \sum_{k=1}^n \alpha_k \mathbf{b}_k$ se poate reda, matriceal, sub forma:

$$\mathbf{x}^T = \tilde{B} \cdot X_B = [\mathbf{b}_1^T \ \mathbf{b}_2^T \ \dots \ \mathbf{b}_n^T] \cdot \begin{bmatrix} \alpha_1 \\ \alpha_2 \\ \vdots \\ \alpha_n \end{bmatrix}.$$

Teorema 2.13 Fie $n \in \mathbb{N}^*$. Atunci mulțimea $\{\mathbf{e}_1, \mathbf{e}_2, \dots, \mathbf{e}_n\} \subseteq \mathbb{R}^n$, este o bază a lui $\mathbb{R}^n$, numită **baza canonică** a lui $\mathbb{R}^n$.

Demonstrație: Mulțimea $\{\mathbf{e}_1, \mathbf{e}_2, \dots, \mathbf{e}_n\} \subseteq \mathbb{R}^n$ este liniar independentă (a se vedea Exemplul 2.). Arătăm că $\text{Lin}(\{\mathbf{e}_1, \mathbf{e}_2, \dots, \mathbf{e}_n\}) = \mathbb{R}^n$.

Fie $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$ arbitrar, $\mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n)$. Atunci

$$\begin{aligned} x_1\mathbf{e}_1 + x_2\mathbf{e}_2 + \dots + x_n\mathbf{e}_n &= x_1(1, 0, \dots, 0) + x_2(0, 1, \dots, 0) + \dots + x_n(0, 0, \dots, 1) \\ &= (x_1, 0, \dots, 0) + (0, x_2, \dots, 0) + \dots + (0, 0, \dots, x_n) = (x_1, x_2, \dots, x_n) = \mathbf{x}. \end{aligned}$$

Prin urmare, $\text{Lin}(\{\mathbf{e}_1, \mathbf{e}_2, \dots, \mathbf{e}_n\}) = \mathbb{R}^n$. ◀

Propoziția 2.14 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar cu $\dim(V) = n$. Atunci

1. Orice mulțime de m elemente din V , cu $m > n$, este liniar dependentă;
2. Orice mulțime de n elemente din V este bază a lui V dacă și numai dacă este mulțime liniar independentă.
3. Orice mulțime de n vectori din V este bază a lui V dacă și numai dacă mulțimea este un sistem de generatori al lui V .

Exemplu: Să se arate că mulțimea $\mathcal{B} = \{v_1 = (1, 0, -1), v_2 = (2, 1, 0), v_3 = (0, 1, 1)\}$ este o bază a spațiului vectorial $\mathbb{R}^3$. Determinați coordonatele vectorului $v = (1, 2, 3)$ în această bază.

Soluție: Cum mulțimea $\mathcal{B}$ are 3 elemente, iar $\dim_{\mathbb{R}}(\mathbb{R}^3) = 3$, este suficient să arătăm, conform Propoziției 2.14, că $\mathcal{B}$ este o mulțime liniar independentă.

Fie $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3 \in \mathbb{R}$ astfel încât $\alpha_1 v_1 + \alpha_2 v_2 + \alpha_3 v_3 = 0_{\mathbb{R}^3} \Rightarrow \alpha_1(1, 0, -1) + \alpha_2(2, 1, 0) + \alpha_3(0, 1, 1) = (0, 0, 0)$. Atunci, utilizând proprietățile operațiilor “+” și “.” pe mulțimea $\mathbb{R}^3$, deducem:

$$\begin{cases} \alpha_1 + 2\alpha_2 = 0 \\ \alpha_2 + \alpha_3 = 0 \\ -\alpha_1 + \alpha_3 = 0. \end{cases}$$

Avem astfel un sistem liniar și omogen de trei ecuații cu trei necunoscute. Deoarece determinantul

$$\Delta = \begin{vmatrix} 1 & 2 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \\ -1 & 0 & 1 \end{vmatrix} = -1 \neq 0,$$

este nenul, rezultă că sistemul omogen are soluția banală $\alpha_1 = \alpha_2 = \alpha_3$. Așadar, vectorii mulțimii $\mathcal{B}$ sunt liniar independenți și deci mulțimea $\mathcal{B}$ formează o bază.

Pentru a doua parte a exercițiului, trebuie să determinăm scalarii $\beta_1, \beta_2, \beta_3$ cu proprietatea că

$$v = \beta_1 v_1 + \beta_2 v_2 + \beta_3 v_3.$$

Rezolvând sistemul

$$\begin{cases} \beta_1 + 2\beta_2 = 1 \\ \beta_2 + \beta_3 = 2 \\ -\beta_1 + \beta_3 = 3, \end{cases}$$

obținem soluția $\beta_1 = -3, \beta_2 = 2, \beta_3 = 0$. Așadar, coordonatele vectorului $v = (1, 2, 3)$ în baza $\mathcal{B}$ sunt $(-3, 2, 0)$.

Definiția 2.15 Se numește **rang al unei mulțimi** U , de vectori din spațiul vectorial $(V, +, \cdot)$, dimensiunea subspațiului generat de U , adică $\dim(\text{Lin}(U))$ și se notează cu $\text{rang}(U)$.

Observație: Dacă V este un spațiu liniar n -dimensional, atunci orice mulțime de n vectori liniar independenți din V este o bază a lui V și, de asemenea, orice sistem de n vectori din V care generează spațiul liniar V alcătuiește o bază a lui V .

Definiția 2.16 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar cu $\dim(V) = n \in \mathbb{N}^*$, fie $B = \{\mathbf{b}_1, \mathbf{b}_2, \dots, \mathbf{b}_n\}$ o bază a lui V și fie $B' = \{\mathbf{b}'_1, \mathbf{b}'_2, \dots, \mathbf{b}'_m\}$ o mulțime de m vectori din V

Se numește **matrice de trecere (schimbare) de la baza B la sistemul de vectori B'** matricea

$$S = \begin{pmatrix} s_{11} & s_{12} & \dots & s_{1m} \\ s_{21} & s_{22} & \dots & s_{2m} \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ s_{n1} & s_{n2} & \dots & s_{nm} \end{pmatrix} \in \mathcal{M}_{n,m}$$

unde, pentru $1 \leq k \leq m$, $s_{1k}, \dots, s_{nk}$, sunt coordonatele vectorului $\mathbf{b}'_k$, în raport cu $\mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{b}_n$. Cu alte cuvinte, s_{ij} sunt astfel încât

$$\begin{cases} \mathbf{b}'_1 = s_{11}\mathbf{b}_1 + s_{21}\mathbf{b}_2 + \dots + s_{n1}\mathbf{b}_n \\ \mathbf{b}'_2 = s_{12}\mathbf{b}_1 + s_{22}\mathbf{b}_2 + \dots + s_{n2}\mathbf{b}_n \\ \vdots \\ \mathbf{b}'_m = s_{1m}\mathbf{b}_1 + s_{2m}\mathbf{b}_2 + \dots + s_{nm}\mathbf{b}_n \end{cases}.$$

Din punct de vedere formal, putem scrie $B' = \tilde{B} \cdot S$, unde $B' = [\mathbf{b}'_1 \ \mathbf{b}'_2 \ \dots \ \mathbf{b}'_m]$ și $\tilde{B} = [\mathbf{b}_1 \ \mathbf{b}_2 \ \dots \ \mathbf{b}_n]$.

Propoziția 2.17 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar finit-dimensional, cu $\dim V = n \in \mathbb{N}^*$. Dacă $B = \{\mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{b}_n\}$, $B' = \{\mathbf{b}'_1, \dots, \mathbf{b}'_n\}$ sunt două baze a lui V , iar S este matricea de trecere de la B la B' , atunci matricea S este nesingulară (adică cu determinantul diferit de 0) și S^{-1} este matricea de trecere de la B' la B (adică $B = B' \cdot S^{-1}$).

Mai mult, dacă $\mathbf{x} \in V$, iar $\alpha_1, \dots, \alpha_n, \alpha'_1, \dots, \alpha'_n$ sunt coordonatele lui $\mathbf{x}$ în raport cu $\mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{b}_n$, respectiv $\mathbf{b}'_1, \dots, \mathbf{b}'_n$, atunci

$$X_{B'} = S^{-1} \cdot X_B,$$

$$\text{unde } X_B \stackrel{\text{not}}{=} \begin{bmatrix} \alpha_1 \\ \vdots \\ \alpha_n \end{bmatrix} \in \mathcal{M}_{n,1}, \text{ iar } X_{B'} \stackrel{\text{not}}{=} \begin{bmatrix} \alpha'_1 \\ \vdots \\ \alpha'_n \end{bmatrix} \in \mathcal{M}_{n,1}.$$

Definiția 2.18 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar, finit-dimensional și două baze ale sale, B și B' . Spunem că **bazele B și B' sunt la fel orientate** dacă determinantul matricii S de trecere de la B la B' este pozitiv. Bazele B și B' se numesc **contrar orientate** dacă $\det(S) < 0$.

Produs scalar. Norme în $\mathbb{R}^n$

Definiția 2.19 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu vectorial.

a) Se numește **produs scalar** pe V o aplicație $\langle \cdot, \cdot \rangle : V \times V \rightarrow \mathbb{R}$, care satisface următoarele proprietăți:

PS1) $\langle \cdot, \cdot \rangle$ este **pozitiv definită**, adică

- i. $\langle \mathbf{x}, \mathbf{x} \rangle \geq 0, \forall \mathbf{x} \in V$ și
- ii. $\langle \mathbf{x}, \mathbf{x} \rangle = 0$, dacă și numai dacă $\mathbf{x} = \mathbf{0} \in V$;

PS2) $\langle \cdot, \cdot \rangle$ este **simetrică**, adică

- i. $\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle = \langle \mathbf{y}, \mathbf{x} \rangle, \forall \mathbf{x}, \mathbf{y} \in V$;

PS3) $\langle \cdot, \cdot \rangle$ este **biliniară**, adică

- i. $\langle \alpha \cdot \mathbf{x} + \beta \cdot \mathbf{y}, \mathbf{z} \rangle = \alpha \langle \mathbf{x}, \mathbf{z} \rangle + \beta \langle \mathbf{y}, \mathbf{z} \rangle$, și
- ii. $\langle \mathbf{x}, \alpha \cdot \mathbf{y} + \beta \cdot \mathbf{z} \rangle = \alpha \langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle + \beta \langle \mathbf{x}, \mathbf{z} \rangle, \forall \alpha, \beta \in \mathbb{R}, \mathbf{x}, \mathbf{y}, \mathbf{z} \in V$.

b) Cvadruplul $(V, +, \cdot, \langle \cdot, \cdot \rangle)$, în care $(V, +, \cdot)$ este un spațiu liniar, iar $\langle \cdot, \cdot \rangle$ este un produs scalar pe V se numește **spațiu prehilbertian**. Pentru simplitate, vom nota $(V, \langle \cdot, \cdot \rangle)$ în loc de $(V, +, \cdot, \langle \cdot, \cdot \rangle)$.

Propoziția 2.20 Fie $n \in \mathbb{N}^*$ și $\langle \cdot, \cdot \rangle : \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ definită prin

$$\langle (x_1, x_2, \dots, x_n), (y_1, y_2, \dots, y_n) \rangle := x_1 y_1 + x_2 y_2 + \dots + x_n y_n, \quad \forall (x_1, x_2, \dots, x_n), (y_1, y_2, \dots, y_n) \in \mathbb{R}^n,$$

Atunci $\langle \cdot, \cdot \rangle$ este un produs scalar pe $\mathbb{R}^n$, numit **produsul scalar euclidian**(canonic).

Demonstrația acestui rezultat este imediată și este lăsată ca exercițiu. Dacă nu este precizat altfel, spațiul $\mathbb{R}^n$ va fi întotdeauna considerat ca dotat cu produsul scalar euclidian.

Definiția 2.21 Fie $(V, \langle \cdot, \cdot \rangle)$ un spațiu prehilbertian.

- 1) Doi vectori $\mathbf{x} \in V$ și $\mathbf{y} \in V$ se numesc **ortogonali**, și notăm $\mathbf{x} \perp \mathbf{y}$ dacă $\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle = 0$.
- 2) Fie $\mathbf{x} \in V$ și U o submulțime nevidă a lui V . Spunem $\mathbf{x}$ este **ortogonal pe mulțimea** U (notăm $\mathbf{x} \perp U$), dacă $\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle = 0$, $\forall \mathbf{y} \in U$.
- 3) Dacă U este o submulțime nevidă a lui V , numim U **sistem ortogonal** dacă $\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle = 0$, $\forall \mathbf{x}, \mathbf{y} \in U$, cu $\mathbf{x} \neq \mathbf{y}$.
- 4) Dacă $U \subseteq V$, atunci prin **suplimentul ortogonal al lui** U , înțelegem mulțimea tuturor vectorilor ortogonali pe U . Altfel scris

$$U^\perp := \{\mathbf{x} \in V \mid \mathbf{x} \perp U\}$$

Definiția 2.22 Fie $(V, +, \cdot, \langle \cdot, \cdot \rangle)$ un spațiu euclidian și $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in V \setminus \{0\}$. **Unghiul dintre vectorii $\mathbf{x}$ și $\mathbf{y}$** , notat prin $\angle(\mathbf{x}, \mathbf{y})$ sau $\widehat{(\mathbf{x}, \mathbf{y})}$, se definește prin relația:

$$\widehat{(\mathbf{x}, \mathbf{y})} = \arccos \frac{\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle}{\sqrt{\langle \mathbf{x}, \mathbf{x} \rangle} \sqrt{\langle \mathbf{y}, \mathbf{y} \rangle}}.$$

Observație: Se poate observa cu ușurință că $\widehat{(\mathbf{x}, \mathbf{y})} = \widehat{(\mathbf{y}, \mathbf{x})} \in [0, \pi]$, $\forall \mathbf{x}, \mathbf{y} \in V \setminus \{0\}$. Mai mult, dacă $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in V \setminus \{0\}$, $\widehat{(\mathbf{x}, \mathbf{y})} = \frac{\pi}{2}$, dacă și numai dacă $\mathbf{x} \perp \mathbf{y}$.

Definiția 2.23 Fie $(V, +, \cdot)$ un spațiu liniar real. Spunem că aplicația $\|\cdot\| : V \rightarrow \mathbb{R}$ este o **normă** pe V dacă

- N1) $\|\mathbf{x}\| \geq 0$, $\forall \mathbf{x} \in V$
- N2) $\|\mathbf{x}\| = 0 \Leftrightarrow \mathbf{x} = \mathbf{0}$;
- N3) $\|\alpha \cdot \mathbf{x}\| = |\alpha| \|\mathbf{x}\|$, $\forall \alpha \in \mathbb{R}$, $\forall \mathbf{x} \in V$ (omogenitate);
- N4) $\|\mathbf{x} + \mathbf{y}\| \leq \|\mathbf{x}\| + \|\mathbf{y}\|$, $\forall \mathbf{x}, \mathbf{y} \in V$ (inegalitatea triunghiulară).

Perechea $(V, \|\cdot\|)$ se numește **spațiu normat**.

Propoziția 2.24 Fie $n \in \mathbb{N}^*$. Norma indusă de produsul scalar euclidian pe $\mathbb{R}^n$, definită prin

$$\|\mathbf{x}\|_2 = \sqrt{x_1^2 + x_2^2 + \dots + x_n^2} = \left(\sum_{i=1}^n x_i^2 \right)^{\frac{1}{2}}, \quad \forall \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n, \mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n),$$

se numește **norma euclidiană**.

Demonstrație: Se verifică axiomele $N1)$ - $N4)$ din Definiția 2.23:

$$N1): \quad \|\mathbf{x}\|_2 = \left(\sum_{i=1}^n x_i^2 \right)^{1/2} \geq 0, \forall \mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n;$$

$$N2): \quad \|\mathbf{x}\|_2 = 0 \Leftrightarrow \sum_{i=1}^n x_i^2 = 0 \Leftrightarrow x_1 = x_2 = \dots = x_n = 0 \Leftrightarrow \mathbf{x} = \mathbf{0};$$

$$N3): \quad \|\alpha \cdot \mathbf{x}\|_2 = \left(\sum_{i=1}^n \alpha^2 x_i^2 \right)^{1/2} = |\alpha| \left(\sum_{i=1}^n x_i^2 \right)^{1/2} = |\alpha| \|\mathbf{x}\|, \forall \alpha \in \mathbb{R}, \forall \mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n;$$

$N4)$: aplicând inegalitatea lui Minkowski, pentru $p = 2$, obținem concluzia.

◀

Propoziția 2.25 Fie $(V, \langle \cdot, \cdot \rangle)$ un spațiu prehilbertian. Atunci aplicația $\|\cdot\| : V \rightarrow \mathbb{R}$ definită de

$$\|\mathbf{x}\| = \sqrt{\langle \mathbf{x}, \mathbf{x} \rangle}, \forall \mathbf{x} \in V$$

este o normă pe V numită **norma indusă de produsul scalar** $\langle \cdot, \cdot \rangle$.

Demonstrație: Proprietățile $N1) - N3)$ sunt evidente. Vom demonstra proprietatea $N4)$. Fie $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in V$. Cum produsul scalar este bilinar și simetric, vom putea scrie

$$\langle \mathbf{x} + \lambda \mathbf{y}, \mathbf{x} + \lambda \mathbf{y} \rangle = \langle \mathbf{x}, \mathbf{x} \rangle + 2\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle + \langle \mathbf{y}, \mathbf{y} \rangle = \|\mathbf{x}\|^2 + 2\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle + \|\mathbf{y}\|^2, \forall \lambda \in \mathbb{R}. \quad (1)$$

Însă, $\langle \mathbf{x} + \lambda \mathbf{y}, \mathbf{x} + \lambda \mathbf{y} \rangle \geq 0, \forall \lambda \in \mathbb{R}$. Prin urmare, discriminantul ecuației de gradul II, în λ este negativ, adică

$$\Delta = \langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle^2 - \|\mathbf{x}\| \cdot \|\mathbf{y}\| \leq 0.$$

Așadar, $\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle^2 \leq \|\mathbf{x}\| \cdot \|\mathbf{y}\|$ (inegalitate cunoscută sub numele de *Inegalitatea lui Schwarz*). Dacă luăm $\lambda = 1$ în (1), vom obține

$$\|\mathbf{x} + \mathbf{y}\|^2 = \langle \mathbf{x} + \mathbf{y}, \mathbf{x} + \mathbf{y} \rangle = \|\mathbf{x}\|^2 + 2\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle + \|\mathbf{y}\|^2 \leq \|\mathbf{x}\|^2 + 2\|\mathbf{x}\| \cdot \|\mathbf{y}\| + \|\mathbf{y}\|^2 = (\|\mathbf{x}\| + \|\mathbf{y}\|)^2.$$

Deci, inegalitatea triunghiulară are loc.

◀

Observație: Există și norme neinduse de vreun produs scalar.

Definiția 2.26 Fie $(V, \|\cdot\|)$ un spațiu normat și $\mathbf{x} \in V$. Elementul $\mathbf{x}$ se numește **versor** dacă $\|\mathbf{x}\| = 1$.

Baze ortonormate. Procedeu de ortonormalizare Gram-Schmidt

Definiția 2.27 Fie $(V, \langle \cdot, \cdot \rangle)$ un spațiu prehilbertian.

- O submulțime nevidă $U \subseteq V$ se numește sistem ortonormal dacă U este un sistem ortogonal și fiecare element al lui U este un versor.*
- Dacă B este o bază a lui V și B este un sistem ortogonal, atunci B se numește **bază ortogonală** a lui V .*
- Dacă B este o bază a lui V și B este un sistem ortonormal, atunci B se numește **bază ortonormală** a lui V .*

Cu alte cuvinte, U este un sistem ortonormal dacă și numai dacă, pentru orice $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in U$

$$\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle = \begin{cases} 0, & \text{când } \mathbf{x} \neq \mathbf{y} \\ 1, & \text{când } \mathbf{x} = \mathbf{y} \end{cases}$$

Bineînțeles, baza canonică $\{\mathbf{e}_1, \dots, \mathbf{e}_n\}$, a lui $\mathbb{R}^n$, este o bază ortonormală a lui $\mathbb{R}^n$.

Definiția 2.28 Fie $(V, \langle \cdot, \cdot \rangle)$ un spațiu prehilbertian de dimensiune $n \in \mathbb{N}^*$ și fie $B = \{\mathbf{b}_1, \mathbf{b}_2, \dots, \mathbf{b}_n\}$ o bază a lui V . Se numește **determinantul Gram** asociat unei baze B , numărul $\det G \in \mathbb{R}$, unde

$$G = \begin{pmatrix} \langle \mathbf{b}_1, \mathbf{b}_1 \rangle & \langle \mathbf{b}_1, \mathbf{b}_2 \rangle & \dots & \langle \mathbf{b}_1, \mathbf{b}_n \rangle \\ \langle \mathbf{b}_2, \mathbf{b}_1 \rangle & \langle \mathbf{b}_2, \mathbf{b}_2 \rangle & \dots & \langle \mathbf{b}_2, \mathbf{b}_n \rangle \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \langle \mathbf{b}_n, \mathbf{b}_1 \rangle & \langle \mathbf{b}_n, \mathbf{b}_2 \rangle & \dots & \langle \mathbf{b}_n, \mathbf{b}_n \rangle \end{pmatrix} \in \mathcal{M}_n(\mathbb{R}) \quad (2)$$

Se poate observa că G este o matrice simetrică și nesingulară. Într-adevăr, dacă notăm $g_{ij} = \langle \mathbf{b}_i, \mathbf{b}_j \rangle$, pentru $1 \leq i, j \leq n$, atunci a rezolva sistemul omogen cu n ecuații și n necunoscute

$$\begin{cases} g_{11}x_1 + g_{12}x_2 + \dots + g_{1n}x_n = 0 \\ \vdots \\ g_{n1}x_1 + g_{n2}x_2 + \dots + g_{nn}x_n = 0 \end{cases} \quad (3)$$

revine la a găsi $\mathbf{x} = x_1\mathbf{b}_1 + x_2\mathbf{b}_2 + \dots + x_n\mathbf{b}_n$, astfel încât $\langle \mathbf{b}_1, \mathbf{x} \rangle = 0, \dots, \langle \mathbf{b}_n, \mathbf{x} \rangle = 0$, adică $\mathbf{x} \perp B$. Deoarece $B^\perp = \text{Lin}(B)^\perp = V^\perp = \{\mathbf{0}\}$, $\mathbf{x}$ nu poate fi decât $\mathbf{0}$, ceea ce înseamnă, datorită liniarei independente a vectorilor $\mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{b}_n$, că sistemul (3) are doar soluția trivială, deci G este inversabilă.

Dacă $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in V$ iar $\alpha_1, \dots, \alpha_n, \beta_1, \dots, \beta_n$ sunt coordonatele vectorului $\mathbf{x}$, respectiv $\mathbf{y}$, în raport cu $\mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{b}_n$, atunci

$$\langle \mathbf{x}, \mathbf{y} \rangle = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \alpha_i \beta_j \langle \mathbf{b}_i, \mathbf{b}_j \rangle = X_B^T \cdot G \cdot Y_B,$$

$$\text{unde } X_B = \begin{bmatrix} \alpha_1 \\ \vdots \\ \alpha_n \end{bmatrix} \in \mathcal{M}_{n,1}(\mathbb{R}), \text{ iar } Y_B = \begin{bmatrix} \beta_1 \\ \vdots \\ \beta_n \end{bmatrix} \in \mathcal{M}_{n,1}(\mathbb{R}).$$

Vom spune că baza B este *ortogonală*, respectiv *ortonormală* dacă și numai dacă matricea G este diagonală, adică $g_{ij} = 0, \forall i, j \in \{1, n\}, i \neq j$, respectiv dacă G este matricea unitate I_n .

Teorema 2.1 (Procedeu de ortonormalizare Gram-Schmidt)

Fie $(V, \langle \cdot, \cdot \rangle)$ un spațiu prehilbertian de dimensiune $n \in \mathbb{N}^*$. Dacă $B = \{\mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{b}_n\}$ este o bază a lui V , atunci există o bază ortonormală $B' = \{\mathbf{b}'_1, \dots, \mathbf{b}'_n\}$, astfel încât $\text{Lin}(\{\mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{b}_k\}) = \text{Lin}(\{\mathbf{b}'_1, \dots, \mathbf{b}'_k\})$, pentru orice $k \in \{1, 2, \dots, n\}$.

Demonstrație: Fie $(V, \langle \cdot, \cdot \rangle)$ un spațiu prehilbertian n -dimensional și $B = \{\mathbf{b}_1, \mathbf{b}_2, \dots, \mathbf{b}_n\}$ o bază a lui.

Plecând de la B , se poate construi o bază $B' = \{\mathbf{b}'_1, \mathbf{b}'_2, \dots, \mathbf{b}'_n\}$, ortogonală, a aceluiași spațiu V , utilizând **algoritmul lui Gram-Schmidt**, după cum urmează:

1. Pasul 1: $\mathbf{b}'_1 = \mathbf{b}_1$.
2. Pasul 2: Se determină scalarul $\lambda_1 \in \mathbb{R}$, așa încât vectorul $\mathbf{b}'_2 = \mathbf{b}_2 + \lambda_1 \mathbf{b}'_1$ să fie ortogonal pe $\mathbf{b}'_1$, adică să avem $0 = \langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}_2 \rangle + \lambda_1 \langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}'_1 \rangle$. Rezultă $\lambda_1 = -\frac{\langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}_2 \rangle}{\langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}'_1 \rangle}$. Astfel,

$$\mathbf{b}'_2 = \mathbf{b}_2 - \frac{\langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}_2 \rangle}{\langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}'_1 \rangle} \mathbf{b}'_1.$$

3. Pasul 3: Se caută scalarii μ_1 și μ_2 din $\mathbb{R}$, așa încât $\mathbf{b}'_3 = \mathbf{b}_3 + \mu_1 \mathbf{b}'_1 + \mu_2 \mathbf{b}'_2$ să fie ortogonal pe sistemul $\{\mathbf{b}'_1, \mathbf{b}'_2\}$, adică să avem $\langle \mathbf{b}'_3, \mathbf{b}'_1 \rangle = 0$ și $\langle \mathbf{b}'_3, \mathbf{b}'_2 \rangle = 0$.

Găsim $\mu_1 = -\frac{\langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}_3 \rangle}{\langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}'_1 \rangle}$ și $\mu_2 = -\frac{\langle \mathbf{b}'_2, \mathbf{b}_3 \rangle}{\langle \mathbf{b}'_2, \mathbf{b}'_2 \rangle}$. Prin urmare, avem:

$$\mathbf{b}'_3 = \mathbf{b}_3 - \frac{\langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}_3 \rangle}{\langle \mathbf{b}'_1, \mathbf{b}'_1 \rangle} \mathbf{b}'_1 - \frac{\langle \mathbf{b}'_2, \mathbf{b}_3 \rangle}{\langle \mathbf{b}'_2, \mathbf{b}'_2 \rangle} \mathbf{b}'_2.$$

4. Pasul k: Continuând procedeul, obținem formula generală:

$$\mathbf{b}'_k = \mathbf{b}_k - \sum_{i=1}^{k-1} \frac{\langle \mathbf{b}'_i, \mathbf{b}_k \rangle}{\langle \mathbf{b}'_i, \mathbf{b}'_i \rangle} \mathbf{b}'_i, k = \overline{2, n}.$$

Așadar, am găsit baza ortogonală B' . În cele din urmă, pentru a obține o bază ortonormată, vom considera $B'' = \{\mathbf{b}''_1, \mathbf{b}''_2, \dots, \mathbf{b}''_n\}$, unde $\mathbf{b}''_k = \frac{\mathbf{b}'_k}{\|\mathbf{b}'_k\|}$, $k = \overline{1, n}$, iar $\|\cdot\|$ este norma indusă de produsul scalar $\langle \cdot, \cdot \rangle$, considerat pe V . ◀

Observație: O consecință importantă a acestui rezultat este că orice spațiu prehilbertian finit dimensional admite o bază finit dimensională.

Bibliografie orientativă

- [1] D. Bușneag, D. Piciu - *Lecții de algebră*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002.
- [2] Rodica Luca-Tudorache - *Analiză matematică*, Editura Tehnopress, Iași, 2005.
- [3] Mihai Onucu Drâmbe - *Inegalități. Idei și metode.*, Ed. GIL, Zalău, 2003.
- [4] S. Burris, H. P. Sankappanavar - *A Course in Universal Algebra*, The Millenium Edition, 2000.
- [5] F. L. Țiplea - *Introducere în teoria mulțimilor*, Ed. Univ. "Al. I. Cuza", Iași, 1998.
- [6] T. Albu, I.D. Ion - *Itinerar elementar în algebra superioară*, Matrix Rom București, 2012.
- [7] J. Harcet, L. Heinrichs, P. M. Seiler - *Mathematics. Higher Lever*, Oxford Univ. Press, 2012.
- [8] R. Solomon - *Notes on Ordinals and Cardinals*, math.uconn.edu, 2014.